

ISMÉTELTEN A FATERMESZTÉS EREDMÉNYEIRŐL ÉS A TOVÁBBLÉPÉS SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

MURÁNYI JÁNOS

AZ ERDŐ 1981. évi 9. számában „A fatermesztés eredményei és problémái” cím alatt megjelent cikkben többek között az erdőfenntartási alap képzésének jelenlegi gyakorlatát és az erdőművelési tevékenység számára abból származó alacsony pénzügyi elismerés negatív következményét igyekeztem feltárni. Az ott kifejtett alapvető gondolat indokoltságát, majd a cikk további részében annak szakmai szükségességét igyekszem újólá bizonyítani.

AZ ERDŐ 1981. évi 9. számában többek között a következő gondolatoknak adtam hangot:

„Eszerint az erdőfenntartási alap minden m^3 fa után 146,— Ft-ot kap vissza (1981. évi adat), azaz a maradvány összegnek a 45—48%-át (maradvány összeg = $1 m^3$ nettó fatömeg értékéből levonva a tőár nélkül, de rezsivel növelt ráfordítást).” — „... a fának a tőértékét nem az újraerdősítéssel járó feladatok önköltségéből, hanem a produkált értékkel megközelítően arányosan kell meghatározni”. — „Sürgős és általános érvényű technológiai és technikai átalakulásra van szükség. Annak pénzügyi fedezetét vagy annak érdekében a vállalati beruházási politikának megfelelő formálását csakis a mai érdekeltégi arányok alapvető megváltoztatásával lehet biztosítani.”

Az akkor kifejtett alapvető gondolat indokoltságát most újólá bizonyítani igyekszem. Az indokolás matematikai megfogalmazásához dr. Márkus Lászlónak a különbözeti járadékra vonatkozó számítási módszerét veszem segítségül (lásd: AZ ERDŐ, 1982. októberi számában a kocsánytalan tölgyre és cserre vonatkozó számítását, de a további számokban más fafajokra nézve is). Dr. Márkus László a fahasználatnál képződő különbözeti járadékot úgy határozza meg, hogy az árbevételből (üzemági szinten helyesen a termelési értékből) az összes költségeket és a normatív nyereséget levonja. Képlete alapján az 1981. és 1982. évekre vonatkozóan, az alapadatokat az éves mérlegösszesítőkből véve, míg az 1979. és 1980. években a korábban említett cikkben szereplő számokra támaszkodva, a különbözeti járadékra és a tőárra vonatkozóan, az 1. táblázat szerinti adatokat kaptam. Bizonyítják ezek, hogy a faárak rendezését követően a fahasználatban a normatív nyereségen túlmenő eredmény, ún. különbözeti járadék képződik. Kétségtelen, hogy ezen összeg nem kis hányada ma állami rendelkezéseknek megfelelően elvonásra kerül. Bizonyított az is, hogy az 1980. január 1-vel életbe lépett új erdőművelési egységárak kedvező hatását a költségek növekedése 1982-ben már teljesen felemésztette. Ott tartunk, hogy az erdőfenntartási alap az önköltséget fedezi, 1983-ban esetleg már azt sem. Ugyanakkor a fahasználaton még 1982-ben is minden m^3 fa után 128,— Ft különbözeti járadék képződött. (Hasonló levezetés a faipari tevékenységi körön belül is indokolt volna.)

Az erdőművelés számára a technikai és technológiai előrelépés létérdek. Annak pénzügyi fedezetét csakis a kimutatható üzemági eredmény biztosít-

A különbözeti járadék és a tőár

Év	összege a különbözeti járadék nettó fára	A fahasználásban a nyereséghányad		a tőár nettó fára	a különbözeti járadék összege	Az erdőfelújításban a nyereséghányad	
		mill. Ft	Ft/m ³	%		mill. Ft	%
1982	478,0	128	12,0+12,75=24,75	151	-68,7	12,0-11,64=+ 0,36	
1981	659,7	172	+17,71=29,71	169	-49,1	- 8,37=-+ 3,63	
1980			+ 8,56=20,56	146	+26,1	+ 4,98=+16,98	
1979			- 1,55=10,45	84	-82,6	-26,65=- 8,65	

hatja. Az éves mérlegek lezárását követően a vállalati fejlesztési elhatározások — magától értetődően — az üzemági eredményekkel vannak szoros kapcsolatban. (Az ezzel összefüggő gondolatokat az 1981. évi 9. számban részletesebben kifejtettem.) A szükséges fejlesztések elmaradása már a közeljövőben az alapvető célt — a bővített újratermelést — veszélyeztetheti.

Az természetes dolog, hogy a fahasználaton (esetleg a faiparban) képződő különbözeti járadék egy részének az erdőművelés javára történő elismerését — és ezzel az üzemági eredmény képzésének lehetőségét — a bővített újratermelés kritériumait jelentő feltételekhez kell kötni. Ezzel összefüggésben hivatkozom az említett cikkben kifejtett feltételekre, pl.: a befejezett erdősitésekkel az ötéves felülvizsgálatok eredményével, vagy a fafajpolitikai célok megvalósításával kapcsolatban.

2. táblázat

A 20 év előtti adatok, összehasonlítva a maiakkal

MEGNEVEZÉS	Alap mért.- egys.	1961-ben		1981-ben		INDEX
		mennyiség	arány 0/0	mennyiség	arány 0/0	1981/1961 0/0
<i>Kitermelt bruttó fatömeg: em³</i>						
összes		1 689,7	100	3 572,8	100	211,5
összesből felújító vágás		841,7	49,8	922,7	25,8	109,6
<i>Véghasználati terület:</i>	ha					
összes		9 454	100	11 292	100	119,4
összesből felúj.-vág., red. ter.		3 859	40,6	2 421	21,4	62,7
<i>red. ter.-re eső fatömeg</i>	m ³ /ha	218		381		174,8
<i>Befejezett erdősítések:</i> ha						
összes		5 848	100	10 151	100	173,6
összesből mageredetű		992	17,0	1 317	13	132,8
sarjeredetű		552	9,4	2 360	23,2	427,5
<i>Befejezetlen erdősítések:</i>						
alávont terület		86 781	100	65 969	100	76,0
összes erdősülttség		59 488	68,5	47 661	72,2	80,1
összesből mageredetű		14 991	25,2	10 452	21,9	69,7
sarjeredetű		4 356	7,3	6 310	13,2	144,9

Föltehető a kérdés, hogy az erdőművelés — kiemelten pedig az erdőfelújítás — teljesítményében egyáltalán mutatkoznak-e és — ha igen — milyen mértékben olyan jelenségek, amelyek a bővített újratermelés megvalósulásának mérséklődésére utalnak. A kialakult tendenciák megismerése érdekében az 1978—82. évekre vonatkozó adatokat dolgoztam fel. A cikk előző részében szereplő értékek természetesen csak a MÉM erdőgazdaságaira vonatkoznak, ezért a teljesítményeket is ugyanazok körére határoztam meg. A MÉM erdőgazdaságai öt év alatt, az üzemtervi előírásokhoz viszonyítva

tarvágásban	91,1 ³ / ₀ területen
	99,3 ⁰ / ₀ fatömeget;
felújítóvágásban	105,9 ⁰ / ₀ érintett, illetve
	79,6 ³ / ₀ redukált területen
	87,2 ⁰ / ₀ fatömeget termeltek ki.

Az összes véghasználati kitermelés pedig 95,6³/₀-a a lehetségesnek és az fajok szerint a következő képet mutatja:

tölgyből	90,1 ³ / ₀
cserből	100,9 ⁰ / ₀
bükkből	93,6 ⁰ / ₀
gyertyánból	89,3 ⁰ / ₀
akácból	94,1 ⁰ / ₀
egyéb keményből	82,4 ³ / ₀
nyárból	106,2 ⁰ / ₀
egyéb lágyból	81,3 ⁰ / ₀
fenyőből	103,4 ³ / ₀

Ez az adatsor is igazolja, hogy

- egyrészt a fakitermelések teljesítése az üzemtervi lehetőségekhez fegyelmezett módon idomul;
- másrészt a teljes soron belül a tölgy és a kapcsolódó elegyfajoknál visszatartás tapasztalható.

Ez utóbbi jelenség különösen érzékelhető volna a kocsánytalan tölgynél, ha az idevágó információs adatok a két fő tölgyfajra vonatkozókat külön tárgyalnák. Faállományaink összetételének, illetve az erdészeti klímaöveknek megfelelően a felújítóvágások mintegy 50—55⁰/₀-a tölgy (elsősorban kocsánytalan tölgy), 30—35⁰/₀-a cser és 15⁰/₀-a bükk fő fafajú. A felújítóvágások viszonylatában tapasztalható — fafaj szerint kiemelten a kocsánytalan tölgyeseknél érzékelhető — visszatartás egyértelmű.

A felújítóvágások vezetésére az a jellemző, hogy az öt évben a lehetséges belenyúlás 87⁰/₀-a 106⁰/₀ érintett területen következett be, és e számok által képviselt jelenség kocsánytalan tölgy esetében a leginkább érvényes. Oka pedig mindenekelőtt a felújítóvágásokban meglevő természetes újulat alacsony mértékében keresendő. Öt év adatai szerint a felújítás alatt álló állományokban a természetes újulat mértéke (benne az átlagosnál kedvezőbb cser és bükk is)

- az érintett területnek a 27⁰/₀-a,
- a redukált területnek pedig a 61⁰/₀-a.

Az összes első kivitel (természetes és mesterséges)

- az érintett területnek a 43⁰/₀-a,
- a redukált területnek pedig a 96⁰/₀-a.

Visszatérő refrénként említem, hogy a számok által képviselt tendenciák a kocsánytalan tölgyesekre fokozott mértékben érvényesek.

A teljes körre vonatkozó erdősítési teljesítmények egyébként még mindig kedvező képet mutatnak; pl.: az összes első kivitel a keletkező kötelezettségnek a 102⁰/₀-a. Azokból a figyelmeztetőleg ható adatokat szándékosan emeltem ki. Az azok mögött levő jelenség okát pedig kiemelten az alábbi körülményekben kell keresni:

- a fakitermelés gyakorlata (vágástéri rend és fegyelem) és gépi megoldásai a természetes újulatra alig vannak figyelemmel;
- a vágásbesorolás — a bizonyított visszatartás ellenére — az alacsony vágáskorok következményét kénytelen tudomásul venni;
- mind az újulat kialakulásával, mind a mesterséges erdősítések kizárólag kézzel végezhető munkáival összefüggő, a gyorsított vágásvezetés adta feladatokat a gazdálkodó nem képes követni.

Ehhez járul még a nagyvadas vadászterületeken tapasztalható vadgazdálkodás régóta fennálló — a természetszerű erdőgazdálkodásra nagyon kedvezőtlenül ható — következménye. Két évtizeddel ezelőtt a felújítóvágásokban a statisztikai adatok között még ún. többleterdősültséget is kifejeztek és az kizárólag a természetes újulatoknak volt köszönhető. Ma a természetes magújulat mértéke az összes első kivitelnek csak a 14,5⁰/₀-a.

A helyzet általános jellemzéséhez alapvetően hozzá tartozik az a tény, hogy a tárgyalt öt esztendő során a pótlásos erdősítések aránya az összes mesterséges első kivitelnek a 71⁰/₀-a. Valamennyi mesterséges erdősítést megközelítően még egyszer elvégezzük, avagy a felvett természetes újulatnak egy része eltűnik és annak helyébe is pótlást kell végezni. Akár ez, akár az a közvetlen magyarázat, semmiképpen sem kedvező.

Az 1981. évi 9. számban ismertetett adatok azt bizonyítják, hogy az elmúlt 15 év alatt az erdőművelés körében — a teljesített munkaidőben mérve — egyharmadára csökkent munkaerővel és lényegében azonos technikai felszereltséggel, állandóan emelkedő nagyságrendű feladatokat kell elvégezni. A következmény:

- a technológiai és munkafegyelem fellazulása;
- az egyes művelési szakaszok elhagyása vagy időben történő jelentős késedelmek (pl. májusi erdősítések szabad gyökérzetű csemetével);
- a szakmai igényességről való lemondás (pl. monokultúrák létesítése még a természetszerű erdők helyén is, vagy az erdősítések ápolatlansága).

A technikai és technológiai átalakulás sürgető követelmény. Meg kell oldani, hogy valamennyi, gép által járható területen az erdősítés gépekre alapozottan történjék. Ennek érdekében az erdősítések számára nagyobb terepjáró képességű erőgépek beszerzését is lehetővé kell tenni. Munkagép-ellátottság terén pedig — különösen a részleges talajelőkészítéssel technológiák számára — sokkal nagyobb lehetőséget kell teremteni. Az erdőgazdálkodóknak olyan gépparkkal kell rendelkezniük, amellyel a talajelőkészítések a nyári és kora őszi

idényben végrehajthatók, és így az őszi idény a lombos fafajú erdősítések számára teljes mértékben rendelkezésre állhat.

Az erdősítési anyag mérete, minősége és kezeltsége a sikeres munka meg-alapozója. Ehhez a gondolathoz ma már hozzá tartozik a szabad és burkolt gyökérzetű csemete alkalmazásának aránya is. A csemetenevelés soha nem volt öncélú üzemág, hanem mindig az erdősítések kívánt fafajú, méretű és minőségű anyagellátását szolgálta. A jövőben is el kell várni, hogy ez így legyen. Ennek érdekében, ha arra van szükség,

- további hűtőtárolókat kell építeni, hogy a téli tárolású anyag révén a kora tavaszi kezdéshez, a tavaszi tárolású anyag révén a későbbi munkához jó minőségű anyag álljon rendelkezésre;
- megfelelő arányban burkolt gyökérzetű csemetét neveljünk, hogy az őszi eleji és késő tavaszi munkát lehetővé téve, az erdősítési időszakot megnyújthassuk.

A legfontosabb azonban annak a szakmai igénynek a megvalósítása, hogy a természetes vagy természetsszerű erdőben a véghasználatok során a fokozatos felújítógágas gyakorlatát alkalmazzuk. A természetes újulat kedvező mértékű megjelenése érdekében szükséges szakmai intézkedéseket, így pl.:

- a vágástéri rend és kíméletes közelítési mód gyakorlatát,
- a biológiai indokolt vágáskor és felújítási időszak alkalmazását betartsuk.

A vázolt gondolatok egyáltalán nem ismeretlenek, sőt megvalósításuk egyes helyeken már el is kezdődött. Ennek ellenére ma jelentős lépéshátrányban vagyunk. Ezen hátrány mielőbbi felszámolásához kell a kedvezőbb üzemi eredmény, egyáltalában, az erdőművelés jó teljesítményének kiemelt szintű anyagi elismerése.

Az ismertett tendenciákban a kedvezőtlen folyamat egyértelműen felismerhető. Csak tájékoztatásul említem meg, hogy az 1983. évi várható teljesítéseket is beszámítva, a VI. ötéves tervidőszak első három évében a keletkező vágásfelújítási kötelezettség mértékéhez képest a befejezett erdősítések átadása 5000—5500 ha-ral kevesebb lesz. Nincs több késznek nyilvánítható erdősítés. Ezen várható elmaradás túlnyomó része a jelentős arányban fokozatos felújító vágásmódban gazdálkodó erdőgazdaságoknál következik be. Mindez annak ellenére, hogy a felújítógágásokban történő visszatartás egyértelmű.

Kell, hogy a gépesítettség fokozásával és a technológiai váltással az átlagos erdősítési területekből felszabaduló munkaerő szinte minden téren kézi munkát igénylő fokozatos felújítógágások feladataihoz kerüljön át. Különösen a kocsánytalan tölgyre mondható ki, hogy a lecsökkentett vágáskor olyan mérvű erdőfelújítási következményeket és lerövidített felújítási időszakokat eredményez, amely feladatokkal sikeresen megbirkózni

- csak az erdő számára kedvező vadállomány és
- a fakitermelési munkák sokkal kíméletesebb végrehajtása mellett is,
- a kedvezőbb erdősültség érdekében mindenkor szükséges mesterséges rásegítést feltétlenül megadva lehetséges.

Enélkül a tölgygazdálkodás, különösen pedig a hegyvidéki kocsánytalan tölgyesekben folytatott gazdálkodás, sérelmet szenved. A lecsökkentett vágáskor szerint kezelt tölgyesekben a természetes újulatra való kizárólagos ráhagyat-

kozás tarthatatlanságát az elmúlt egy-másfél évtized már bebizonyította. A szükséges mesterséges beavatkozás rendszeres folytatásának egyik lehetőségét a jól kezelt magtermelő állományok adhatják. Ezek kijelölésével az egyik fel-tétel valószínűleg megoldott, a továbbiak zöme az ezt követő elhatározásokon múlik.

*

Befejezésül és egyben tanulságként — úgy gondolom — érdemes a 20 évvel ezelőtti adatokat a maiakkal összehasonlítani. Erre a célra az 1961. és az 1981. évi műszaki átvételi adatait használtam fel. Az 1961. évi adatok az OEF erdő-gazdaságaira, az 1981. évié pedig a MÉM erdőgazdaságaira vonatkoznak. Emiatt azok abszolút értelemben csak megközelítően azonos szintűek. A szá-mok önmagukért beszélnek. Ezek szerint akár az évi keletkező kötelezettség és az alávont összes terület viszonya, akár az alávont területen meglevő erdő-sültség ma sem kedvezőtlenebb a 20 évvel ezelőttinél. Ugyanakkor szembe-ötlő az a tény, hogy a felújítóvágás redukált területe ma abszolút értelemben 1438 ha-ral kevesebb, mint 1961-ben volt. Ez a tény azt bizonyítja, hogy nem kizárólag a véghasználati kitermelések felfutása történik tarvágásokban, hanem az eddig felújító vágásmóddal kezelt területek egy jelentős részén is tarvágá-sos gyakorlat érvényesül. Így közvetkezett be az a tény, hogy a befejezetlen erdősítésekben — meglepő módon — a sarjújulatokkal együtt

- 1961-ben a természetes felújítás aránya 32,5⁰/,
- 1981-ben pedig 35,1⁰/, alig változott.

Ennek ugyan elsődleges oka a véghasználatok fafaj-összetételének jelentős változása, mégis a felújító vágásmód gyakorlatának visszaszorulását is jelenti. A feltételek változtak meg? A véghasználatok gyakorlása vált kíméletlenebbé? Nem tudunk több területre a felújítóvágás helyes gyakorlata által igényelt mértékű figyelmet gyakorolni? — Ez is, az is. Legfőképpen pedig az első két fejezetben kifejtett okokra hivatkozom. A természetszerű erdőgazdálkodás a tarvágásra alapozott gyakorlathoz képest sokkal intenzívebb, de még inkább türelmesebb kezelést kíván. Ha a jövő nemzedéke számára legalább az eddigi nagyságban meg akarjuk tartani a bükk, de még inkább a kocsánytalan tölgy fő fafajú természetszerű erdőket, akkor a technikai és technológiai fejlődés szükségességét el kell fogadni és annak érdekében mielőbb cselekedni kell.

„**Publikációk**” címen jelent meg a túlnyomórészt ERTI-kutatók szakirodalmi munkásságát tartalmazó bibliográfia. Az 58 oldalnyi összeállítást *Sárvári János* szerkesztette. A bibliográfiában 150 szerző 14 témában írt — az általános erdészeti kérdésektől a környezetvédelemig — 370 publikációjának magyar, angol és orosz nyelvű rövid összefoglalóját olvashatjuk. Legtöbb publikáció a gépesítés-műszaki fejlesztés (67 db), valamint az általános erdészeti témakörben (60 db) jelent meg. A szakközönség figyelmébe ajánlott kiadvány nemcsak a magyar erdészeti kutatás eredményeinek megismeréséhez járul hozzá, hanem nélkülözhetetlen forrása egy, immár esedékes és hosszabb időszakot (1965—1980) felölelő erdészeti szakbibliográ-fiának. Az utóbbira mindinkább szükség lenne.

Ref.: dr. Csötönyi J.